SÖYLEŞİ/İSMAİL KARA

Meşrutiyet'ten bugüne düşünce

İsmail Kara, Türk fikir hayatının Batı'dan gelen etkilerle zengin bir karmaşaya boğulduğu II. Meşrutiyet dönemine ilişkin çalışmalarıyla tanınıyor. "Türkiye'de İslâmcılık Düşüncesi" adlı iki ciltlik çalışmasından sonra, geçtiğimiz günlerde Kara'nın yeni bir çalışması daha yayımlandı. Kara, bu kez de Hüseyin Kâzım Kadri'nin 1933 yılında yazdığı "Ziya Gökalp'in Tenkidi" adlı ilginç kitabını yayıma hazırladı. Kitap, hem II. Meşrutiyet ortamının canlı ve güçlü düşünce dünyasını seriyor gözlerimizin önüne, hem de bugün bulunduğumuz zemine nerelerden geldiğimizi hatırlatıyor. Tanzimat'ın 150. yılının çeşitli etkinliklerle tartışıldığı şu günlerde, İsmail Kara'yla yakın tarihimizin bu birbirinden ilginç düşüncelerle dolu devri üzerine söyleştik.

Nokta: Tanzimat'la birlikte gün ışığına çıkan düşünce hareketleri, II. Meşrutiyet sonrasında netleşiyor. Bu süreci nasıl değerlendiriyorsunuz?

Kara: Ana hatlarıyla söylersek Batılılaşma hareketleri üç merhaleden geçti: 1. Ordu, 2. Devlet düzeni, 3. Zihniyet veya kültür. Bu üç merhaleyi birbirinden ayırmak o kadar kolay olmasa da askeri başarısızlıklar dolayısıyla ordunun ıslahının zarureti söz konusu olduğu zaman, bunun neticede insani unsurlara, zihniyete, kültüre, hatta dine gelip dayanacağını kestiren devlet adamı ve aydınlar hemen hemen yok gibiydi. Kısa bir zaman sonra sırf ordunun ıslahının, Batılı standartlara göre düzenlenmesinin bir işe yaramayacağı anlaşıldı, bu sefer ıslahat alanları devletin işleyişine, ardından da itikadi ve kültürel meselelere geldi dayandı.

II. Meşrutiyet sonrasının o canlı ortamında fikir akımlarının belirgin bir şekilde ortaya çıkması, bıçağın kemiğe dayanmasının ürünüdür diyebiliriz. Yoksa, Osmanlı bürokrat ve aydınları, ulema sınıfı, ordu ve devlet alanındaki ıslahattan genellikle memnundular. Bunun kurtuluşu temin edeceği yolunda ümitliydiler. Büyük farklılıkların belirginleşmesi, ıslahat ve Batılılaşma alanlarının kültüre ve dine uzanmasıyla gün yüzüne çıktı.

Nokta: Çeşitli düşünce akımlarından söz ediyoruz, ama bunların

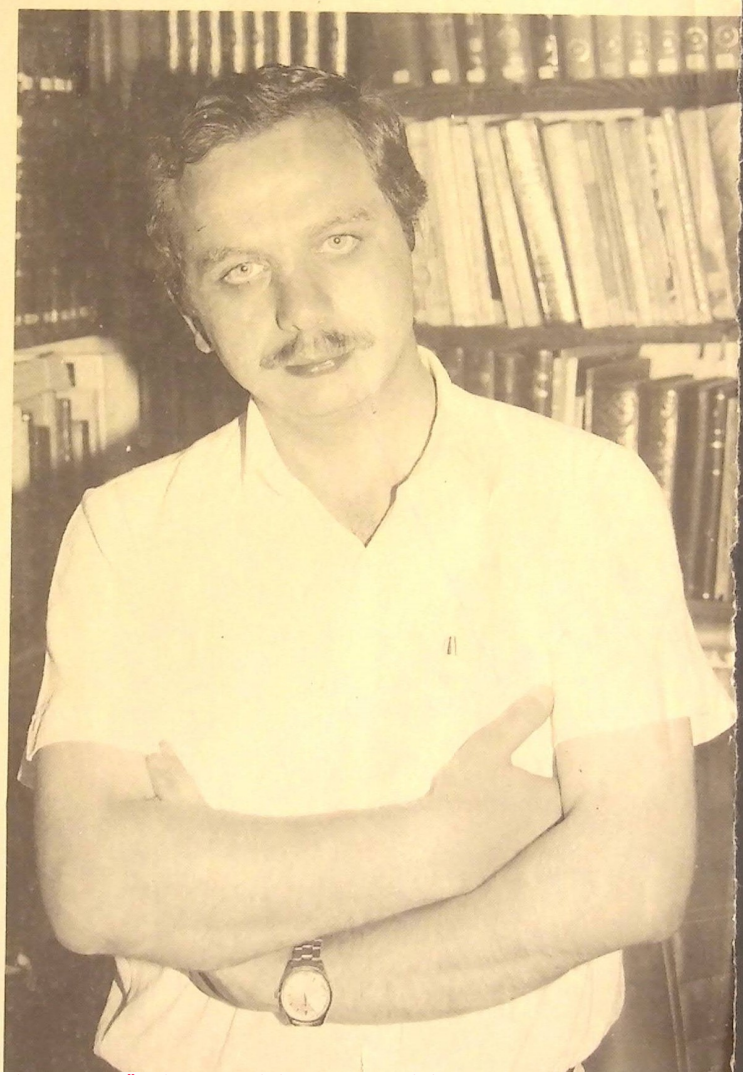

yıl: 7, sayı: 52

İZÜ - İSMAİL KARA TÜRKİYE'DE DİNİ HAYAT ARŞİVİ

ortak yanları yok muydu?

Kara: Ne kadar birbirine aykırı çizgiler taşısalar da II. Meşrutiyet sonrası fikir akımları büyük benzerlikler gösterirler. Her şeyden önce çıkış noktaları ve varmak istedikleri hedefler hemen hemen aynıdır. Çok kaba bir şekilde söylersek bu, güçsüz ve hasta devletin kurtarılması ve eski şerefli günlere dönülmesidir. İkinci olarak, Batılılaşmanın gerekli olduğu konusunda da bir fikir ayrılığı yoktur. Sanıldığının aksine, İslamcılar da Batılılaşmaktan yanadır. Durum böyle olunca, Batıcılarla İslamcılar veya milliyetçiler arasındaki tartışmalar ana konular etrafında değil teferruattadır. Ana konu Batılılaşmanın zaruretidir, gerisi teferruattır; yani dindir, kültürdür, insandır...

Nokta: O dönem İslamcılarının belirgin nitelikleri modernist, ve pozitivist olmaları. Bunu, nasıl açıklıyorsunuz?

Kara: Başka ne olabilirlerdi ki? İslamcılık hareketini Batılılaşmaya karşı bir çıkış olarak görmek, yaygınlığı ölçüsünde doğru değildir. İslamcılığı, Batılılaşmanın İslami bir kimliğe büründürülmesi olarak görmenin daha doğru olduğunu vurgulamak lazım. Onlar Osmanlı-İslam kültürüyle Batı medeniyetinin yan yana gelebileceğini savunuyorlardı. Bu anlayış İslamcı ve milliyetçi çevrelerde bugün de yaygınlığından fazla bir şey kaybetmiş değildir.

Rasyonalist, pozitivist eğilimlere gelince: Batı'da insan, akıl ve bilim Tanrı'nın ve dinin yerine geçmişti. Çağdaş Müslüman aydınlar bu kavramların felsefi temellerinden haberdar olmadan parlak neticelerini aktarma ve taşımaya yöneldiler. Bu davranışlarına slogan çerçevesinde de olsa İslami karşılıklar ve meşruluk alanları bulmakta güçlük çekmediler. Fakat Batı'da akıl ve bilimin geldiği nokta ile herhangi bir dini düşünceyi esas itibariyle yan yana getirmek mümkün olmadığı için, dini akideler ve değerler törpülenmeye uğradı. Mucizelere, kerametlere getirilen yeni yorumlar veya reddetmeler, tasavvufa-tarikatlara yöneltilen tenkitler, birçok geleneksel değerin batıl inanç, hurafe, bidat çerçevesinde ele alınması, bilimsel keşiflerin Allah'ın varlığına ve Kuran'ın mucizeliğine delil olarak gösterilmesi... hep bu bakış açısının neticesidir.

"Sanıldığının aksine Meşrutiyet döneminin İslamcıları da Batılılaşmaktan yanadır. Batılılaşma zarurettir, gerisi teferruattır; yani dindir, kültürdür, insandır."

Nokta: Peki, günümüz İslamcı düşüncesi, bu modernist karakterden kurtulabildi mi?

Kara: Rasyonalist ve pozitivist eğilimler varlıklarını sürdürüyorlar. Kuran'da 19 rakamı efsanesi, mucizelerin ilmi keşiflerle açıklanması, mucizeli Kuran baskıları, bilimsel tefsir hareketi, dâbbetu'l-arz-AIDS bağlantısı, Kaptan Cousteau ve astronot Irwin'in Müslümanlığı... bilinen yaygın örnekler. Bugün Müslüman çevrelerin çıkardığı bazı dergiler astronomi, fizik, kimya dergilerine benziyor. Bunlar hep o saplantıların ürünü.

Nokta: II. Meşrutiyet'in bütün bu tartışmalarına rağmen, Türkiye Cumhuriyeti'nin temellerini oluşturması bakımından milliyetçi düşüncenin öne çıkmasını nasıl açıklıyorsunuz?

Kara: Osmanlı devleti, 19. asırda devlet politikası olarak birbirini takip eden üç siyaset uyguladı. Müslim-gayri Müslim bütün Osmanlı tebaasını göz önünde tutan Osmanlıcılık; Türk-gayri Türk bütün Müslümanları hedefleyen İttihad-ı İslam-(İslam birliği)- ve nihayet yalnız Türkleri esas alan milliyetçilik veya Türkçülük. Burada görüldüğü gibi devletin bu politikaları, hür bir tercihten çok, bir zaruretin eseridir, mecburi bir daralmayı ve küçülmeyi gösterir. Dolayısıyla Osmanlı ülkesinde ve Türkiye'de fikir hareketlerinin kendiliğindenliği çok su götürür. Biliyorsunuz Milli Şef döneminde Almanlarla olan münasebetler dolayısıyla Turancılık yeniden güç kazanmıştı, fakat II. Dünya Harbi sonrasındaki yeni şartlarda Turancılar kendilerini hapishanede buldular.

Sefa KAPLAN

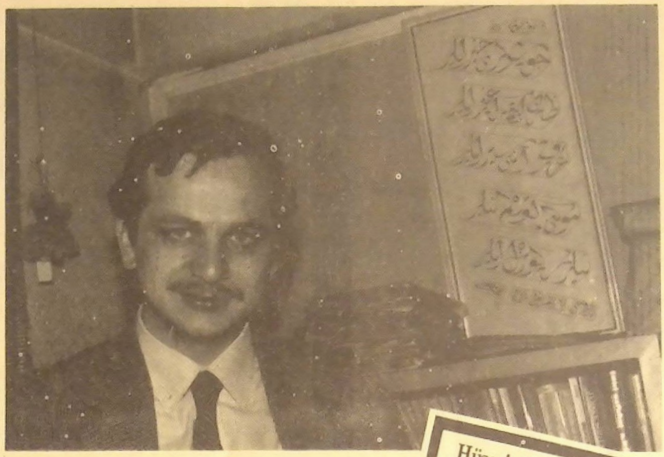

İsmail Kara, yayına hazırladığı Hüseyin Kâzım Kadri'nin "Ziya Gökalp'in Tenkidi" adlı kitabıyla, yakın tarihimize ilişkin bir boşluğu daha dolduruyor

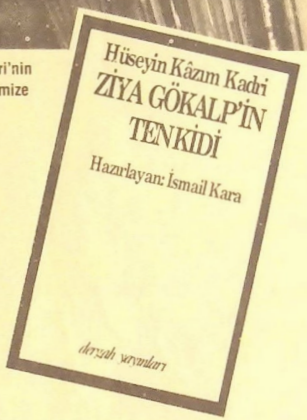

İZÜ - İSMAİL KARA TÜRKİYE'DE DİNİ HAYAT ARŞİVİ